

Hanuš, Martin; Kušnirák, David; Slivka, Michal

Výsledky geofyzikálneho výskumu zaniknutého benediktínskeho kláštora v Rimavských Janovciach

Archaeologia historica. 2017, vol. 42, iss. 2, pp. 651-667

ISSN 0231-5823 (print); ISSN 2336-4386 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/AH2017-2-13>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/137050>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VÝSLEDKY GEOFYZIKÁLNEHO VÝSKUMU ZANIKNUTÉHO BENEDIKTÍNSKEHO KLÁŠTORA V RIMAVSKÝCH JANOVCIACH

MARTIN HANUŠ – DÁVID KUŠNIRÁK – MICHAL SLIVKA

Abstrakt: Štúdia prezentuje výsledky geofyzikálneho výskumu benediktínskeho kláštora v Rimavských Janovciach. Merania lokalizovali kláštor zo severnej strany kostola. Jeho západné krídlo bolo pristavané k severnej veži kostola. Bolo široké 6,2 m a zachytené v dĺžke 13 m. Na preskúmanom úseku ho tvorila len jedna miestnosť. Západný trakt bol zrejme dvojpodlažný. Východný trakt bol pristavaný k východnému okraju kostola. Zachytený bol v dĺžke 16 m, jeho šírku sa nepodarilo zistiť. Interiér tvorili minimálne štyri miestnosti. Merania doložili aj existenciu ambitu. Najlepšie sa zachovala východná krížová chodba so šírkou 2,8 m. Na ploche širokej ca 4 m severne od kostola výskum potvrdil prítomnosť murovaných románskych hrobiek. Merania v interiéri kostola indikujú hrobku v severovýchodnom nároží pred triumfálnym oblúkom. Pri severnej fasáde kostola bola identifikovaná aj novoveká sakristia, ktorá tu fungovala po zániku kláštora, medzi polovicou 18. a 19. storočia.

Kľúčové slová: Rimavské Janovce – benediktíni – sakrálna architektúra – stredovek – geofyzikálny výskum.

Results of the Geophysical Survey of a Defunct Benedictine Monastery in Rimavské Janovce

Abstract: This study presents the results of the geophysical survey of a Benedictine monastery in Rimavské Janovce. Measurements located the monastery on the north side of a church. Its west wing adjoining the north tower of the church was 6.2 m wide and 13 m long. The investigated section only contained one room. The west wing probably had two storeys. The east wing was added to the east edge of the church. The excavated length was 16 m, its width was not possible to determine. The interior consisted of at least four rooms. The measurements also revealed a cloister. The best preserved part of the monastery is an east cloister 2.8 m wide. Research in an area ca 4 m wide north of the church detected masonry Romanesque tombs, while measurements inside the church indicated a tomb in the north-east corner, in front of a triumphal arch. A modern-age sacristy was identified by the north side of the church; it functioned after the decline of the monastery, between the mid-18th and mid-19th centuries.

Key words: Rimavské Janovce – Benedictines – sacred architecture – Middle Ages – geophysical survey.

Úvod

V letných mesiacoch roku 2015 sme uskutočnili geofyzikálny prieskum zaniknutého benediktínskeho kláštora v Rimavských Janovciach (okr. Rimavská Sobota). Merania sa realizovali na ploche severne od kostola, na parcelách č. 61 a 59, kde sa v súčasnosti nachádza mierne zvlnená trávnatá plocha, ako aj v interiéri kostola.

Dejiny kláštora

Obec Rimavské Janovce sa prvý raz spomína pod menom villa *Ianus* vo Varadínskom registri z roku 1221¹ (Karácsonyi–Borovszky 1903, 262, č. 290). Predpokladá sa, že pomenovanie bolo odvodené od patrocína Kostola sv. Jána Krstiteľa, dodnes tu stojacej románskej stavby.² Uvedená správa sa tak považuje za prvú nepriamu zmienku o existencii opátstva v Janovciach. Priamy doklad o prítomnosti mníchov nachádzame v písomných prameňoch až na konci 14. storočia, v roku 1397. O majetkových pomeroch kláštora sa dozvedáme z ďalšieho záznamu z roku 1427, kedy mu patrila takmer celá obec (33 poddanských port). Predpokladá sa, že opátstvo okrem toho vlastnilo aj dnes zaniknutú obec Opátka (Apátok) pri Rimavskej Sobotke

1 Podobne je to napr. aj v názve obce Ivanka pri Dunaji, ktorá sa v listine kráľa Ondreja II. z roku 1209 uvádza ako „villa Joan“, čo je od zasvätenia Kostola sv. Jána Krstiteľa, písomne doloženého v roku 1337 (Slivka 2009, 191, pozn. 8).

2 Vedľa opátkeho kostola stojí v obci ďalší kostol, dnes patriaci reformovanej cirkvi. Pôvodne ide o gotickú stavbu, ktorá sa spomína v súpisie pápežských decimátorov z 30-tych rokov 14. storočia (Sedlák 2008, 93, č. 537). Kostol bol prestavaný v 15. storočí a neskôr v 19. storočí bol renovovaný a rozšírený (Güntherová a kol. 1969, 37). Po jeho výstavbe prebral farskú funkciu, ktorú predtým zrejme plnil starší kláštorný kostol. Takéto paralelné situovanie farského a benediktínskeho kláštorného kostola poznáme napr. aj z Ludaníc (Hanuš–Kušnirák 2014, 161), či z Hronského Beňadika (Hanuš 2015, 221–245).

(Sokolovský 1997, 28–29). Jeho majetky zachytáva aj ďalší záznam z roku 1431. Popri kláštore v Janovciach vlastnil menšiu majetkovú čiastku aj drobný zemiansky rod Jánošiovcov.³ Kláštor zanikol v druhej polovici 16. storočia, po roku 1548, kedy ešte figuruje ako vlastník majetkov, pričom v ďalšom portálnom súpise z roku 1588 ho už medzi nimi nenachádzame (Bálint 1944, 438; Hrašková a kol. 2001, 279–281).⁴ Presné okolnosti zániku opátstva nepoznáme, ale určite sa ho dotkli vojenské konflikty, ktoré ťažko zasiahli Gemer a Malohont po páde Budína do tureckých rúk. Rimavskú Sobotu, ležiacu 6 km severne od Jánoviec, pritom Turci ovládli už v roku 1553 (Sokolovský 1997, 97–98). So zánikom opátstva by napokon mohlo súvisieť aj šírenie reformácie, presadzujúce sa v oblasti v posledných dekádach 16. storočia (Sokolovský 1997, 102, 104–105).

Kostol

Jediným dodnes stojacim pozostatkom opátstva je spomínaný Kostol sv. Jána Krstiteľa (obr. 1). Ide o jednoloďovú stavbu s dvoježovým priečelím na západnej strane a na východe ukončenú polkruhovou apsidou. Loď kostola má v interiéri na východnej strane obdĺžnikový chór, pôvodne zrejme vyhradený pre mníchov. Chór je vydelený triumfálnym oblúkom, ktorý má po bokoch dve niky pre bočné oltáre. Na západnom konci lode sa nachádza empora, pôvodne isto určená pre šľachtického fundátora kláštora. V dnešnej podobe však vznikla pravdepodobne v baroku. Kostol mal až štyri vstupy. Hlavný reprezentatívny západný portál aj južný portál slúžili pre laikov. Ďalšie dva vstupy boli určené pre mníchov a nachádzali sa na severnej strane (obr. 1). Jeden je situovaný približne v strede lode a prepájal ju s ambítom kláštora, priliehajúcim z tejto strany. Druhý sa nachádzal na poschodí v severnej stene severnej veže kostola a pravdepodobne komunikoval so západným krídlom kláštora. Predpokladá sa, že vnútro apsidy a presbytéria by mohli byť zdobené stredovekými nástennými maľbami, nachádzajúcimi sa pod výmaľbou z 19. storočia (Togner 1989, 182). Doložená však zatiaľ nebola. Stavba je postavená z opracovaných sivých tufových kvádrov (Pivko 2014, 38), pričom občas je použitá tehla, čo však možno považovať za sekundárne opravy muriva. Architektúra je svojím pôdorysom v celom rozsahu pôvodná a bola postavená v rámci jednej stavebnej etapy. Z typologického hľadiska ide o románsku stavbu, datovanú na základe architektúry a tvaroslovia do širšieho rozpätia konca 12. až prvej štvrtiny 13. storočia (Hrašková a kol. 2001, 281–287; Pomfyová 2015, 747–748; Šimkovic b. d.). Mladšie pramene z rokov 1695 a 1723 uvádzajú, že kostol bol poškodený (Hervay 2001, 531–532), pričom pravdepodobne v 17. storočí celkom zanikli horné časti oboch veží.⁵ K obnove kostola došlo v rokoch 1751, 1837 a po požiari v roku 1857, kedy sa prepadla strecha v lodi kostola, opätovne v rokoch 1875–1876 (Güntherová a kol. 1969, 37). Rekonštrukciu vtedy uskutočnila Uhorská pamiatková komisia z iniciatívy Floriána Františka Rómera, inak známeho aj ako zakladateľa uhorskej archeológie (Buday 2012, 40–43; Karasová 1997, 24–25). Kostol bol vtedy doplnený o niektoré novotvary a výzdobné neorománske prvky. Ďalšia obnova objektu prebehla v roku 1961. Posledné rekonštrukčné práce na zvetrávajúcich fasádach kostola sa realizujú etapovite od roku 2012 do súčasnosti (Kušnierová 2013, 216–222).

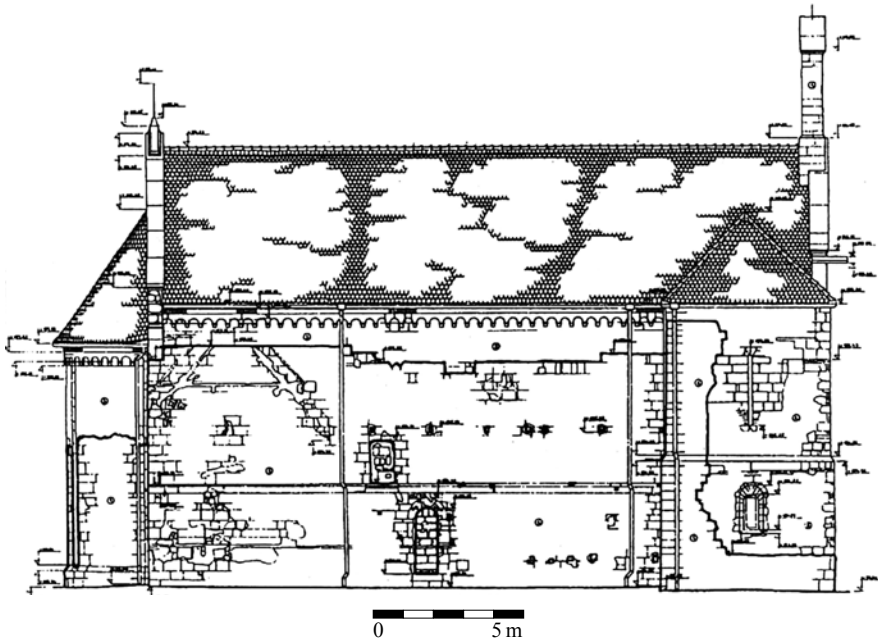
Kláštor

Ako naznačujú vstupy na kostole, kláštor sa nachádzal na severnej strane. V súčasnosti sa z jeho architektúry nad úrovňou terénu nezachovalo nič. Podľa F. F. Rómera (1875, 198–199) mali byť jeho zvyšky údajne viditeľné ešte „na konci minulého storočia“, t. j. v 18. storočí. Ako uvádza, z jeho stavebného materiálu mali byť postavené sídla rodiny Fayovcov a Törökcovcov, ako

3 Pochádzať by mohol z miestnych oslobodených kláštorňých služobníkov. V staršej literatúre sa zrejme nesprávne považoval za zakladateľa obce (Güntherová a kol. 1969, 36). V starších maďarských prácach sa zase ako zakladateľ opátstva uvádza rod Kata (Romhányi 2000, 32).

4 V rozpore s týmto časovým rámcom nachádzame zmienku z cirkevnej synody z roku 1629, kde sa uvádza, že posledný opát bol zavraždený istým mlynárom na začiatku 16. storočia (Sörös 1912, 197–198) a mnisi opátstvo údajne opustili v roku 1520 (Romhányi 2000, 32).

5 V roku 1682 bola obec vypálená poľskými vojskami (Güntherová a kol. 1969, 36).



Obr. 1. Rimavské Janovce. Severná fasáda kostola. Podľa Hrašková a kol. 2001, 289.
 Abb. 1. Rimavské Janovce. Nordfassade der Kirche. Nach Hrašková et al. 2001, 289.

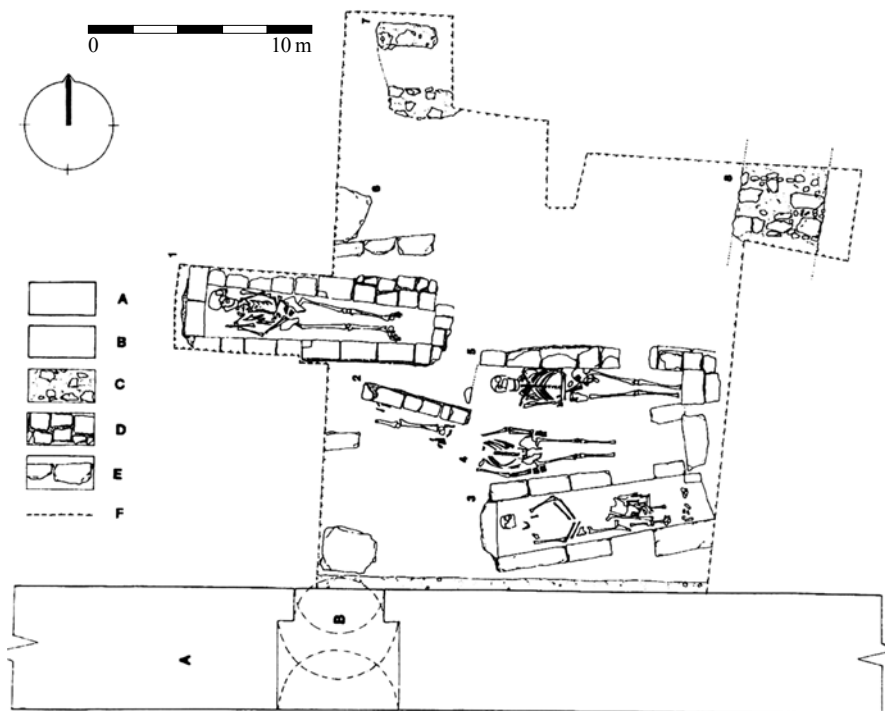
aj parcelačný múr oddeľujúci pozemok rodiny Törökcov od kostola. Okrem toho F. F. Rómer spomína, že na brehu rieky Rimava mali byť viditeľné múry opátskeho majetku, čo naznačuje existenciu ohradenia kláštora. Príčinou zániku objektu kláštora vraj mal byť požiar na konci 16. storočia (Rómer 1875, 198–199). So zánikom opátstva sa spája aj prechod poľsko-litovských vojsk obcou v roku 1683 (Kresánek 2009, 429).

Ďalšie, i keď len skromné poznatky o kláštore priniesol archeologický výskum v rokoch 1999 až 2000 (Hrašková–Šimkovic 2000; 2000a; Hrašková a kol. 2001).⁶ Vo vzdialenosti 4,25 m severne od fasády kostola sa podarilo odkryť malý murovaný objekt (obr. 2–3). Konštrukcia má rozmery 0,84 × 0,88 m a bola vyhotovená z lomového kameňa, spájaného maltou. Vystupovala už plytko pod súčasným povrchom a zapustená bola do hĺbky minimálne ca 0,7 m.⁷ Objekt bol narušený pri kladení drenáže a jeho stredom v západovo-východnom smere prechádza vetva keramického potrubia (obr. 3). Objekt bol interpretovaný ako pilier južnej vetvy ambitu, ktorý mohol tvoriť rad arkád. Historickú niveletu podlahy v tomto priestore definuje prah severného portálu (obr. 1), takže približne by mohla zodpovedať dnešnej úrovni terénu. Na základe radu káps v severnej fasáde kostola možno určiť aj výšku tejto prístavby na 5,4 m (obr. 1). Vzhľadom k tomu autori výskumu usudzujú, že predpokladaná chodba mohla byť poschodová, čomu by mal nasvedčovať aj vyššie situovaný zamurovaný menší otvor vo fasáde kostola (obr. 1). Konštatujú však, že chodba by mala neobvykle veľkú šírku, presahujúcu 4 m (Hrašková a kol. 2001, 287).

Východne od tohto objektu výskum zachytil ďalší malý úsek muriva, orientovaného približne severojužným smerom (obr. 2). Murivo bolo 0,8 m široké a vyhotovené z menších kusov lomového kameňa, kladeného do malty (obr. 4). Jeho základová škára ležala v hĺbke ca 0,3 m

6 Ďakujeme Mgr. E. Hraškovej za poskytnutie dokumentácie z výskumu.

7 Ten v tomto mieste pravdepodobne približne zodpovedá dobovej úrovni terénu, čo naznačuje portál v severnej fasáde kostola, ktorého prah leží v rovnakej výške, resp. o málo vyššie. Existencia pôvodného románskeho portálu v severnej fasáde taktiež naznačuje, že od počiatku výstavby kostola sa počítalo s konštrukciou kláštora severne od kostola.



Obr. 2. Rimavské Janovce. Archeologický výskum z rokov 1999–2000 pri severnej fasáde. Podľa Hrašková a kol. 2001, obr. 1.

Abb. 2. Rimavské Janovce. In den Jahren 1999–2000 an der Nordfassade durchgeführte archäologische Grabung. Nach Hrašková et al. 2001, Abb. 1.

od súčasnej úrovne. Ďalší priebeh muriva smerom na juh bol poškodený pri kladení drenáže. Architektúra pritom smerovala k miestu, kde sa na severnej fasáde kostola zachoval odtlačok prístavby (obr. 1). Tá zrejme zanikla pri požiari, čo indikujú tmavé stopy od ohňa. Prístavbu v týchto miestach pritom zachytáva aj perokresba kostola od F. F. Rómera (1875), vyhotovená pravdepodobne už v roku 1868. Zachytené murivo aj s odtlačkami na fasáde autori výskumu interpretovali ako zvyšky východného krídla kláštora (Hrašková a kol. 2001, 287).

Autori trochu v rozpore s nálezom kamenného muriva však predpokladajú, že kláštor mohol byť postavený z tehál. Nasvedčovať by tomu mali nálezy veľkého množstva plevových tehál (32 × 21 × 6 cm), nájdené v zásype okolo kostola, ako aj sekundárne použité v murive kostola opravovaného v baroku. Okrem toho identifikované primárne využitie tehál v kamenom kvádkovom murive si vysvetľujú paralelnou výstavbou kamenného kostola a tehlového kláštora. Konštatujú však, že ide o nezvyklé kombinovanie materiálov.⁸ V suťových vrstvách pri kostole a predpokladanom východnom krídle sa nachádzali aj fragmenty rôznofarebných maľovaných omietok, ktoré dokladajú, že kláštor bol zdobený bližšie neidentifikovateľnou freskovou výzdobou a okrem toho sa tu nachádzali aj fragmenty neskorogotickej zdobenej kachľovej pece (Hrašková a kol. 2001, 287, 290, 295).

Západné krídlo kláštora autori výskumu predpokladajú pri severnej veži, na základe nálezu excentricky situovaného portálu na poschodí jej severnej steny (obr. 1). Usudzujú, že ho

⁸ Takéto miešanie stavebného materiálu, ako aj paralelnú výstavbu kostola a kláštora považujeme za málo pravdepodobné. Domnievame sa, že v týchto prípadoch by mohlo ísť o staršie, možno ešte stredoveké opravy menších erodujúcich úsekov fasády kostola azda v čase výstavby tehlového kláštora. Za takýchto okolností by išlo o primárne použitie tehál.



Obr. 3. Rimavské Janovce. Západná časť archeologickej sondy s nálezom hrobky a murovaného piliera narušeného drenážou. Podľa Hrašková–Šimkovic 2000, tab. XXXVIII:1.
 Abb. 3. Rimavské Janovce. Westteil der archäologischen Sondierungsgrabung mit Grabstättenfunden und einem von einer Drainage gestörten gemauerten Pfeiler. Nach Hrašková–Šimkovic 2000, Taf. XXXVIII:1.



Obr. 4. Rimavské Janovce. Základové murivo zaniknutej sakristie. Podľa Hrašková–Šimkovic 2000, tab. XXXIX:3.
 Abb. 4. Rimavské Janovce. Fundamentgemäuer der verschwundenen Sakristei. Nach Hrašková–Šimkovic 2000, Taf. XXXIX:3.



Obr. 5. Rimavské Janovce. Východná časť archeologickej sondy s nálezom murovaných hrobiek porušených drenážou. Podľa Hrašková–Šimkovic 2000, tab. XXXIX:2.
 Abb. 5. Rimavské Janovce. Ostteil der archäologischen Sondierungsgrabung mit von einer Drainage gestörten Funden von gemauerten Grabstätten. Nach Hrašková–Šimkovic 2000, Taf. XXXIX:2.

lemovala západná vetva krížovej chodby, široká zrejme 4 m, čomu by mali nasvedčovať kapsy vysekané vo východnej stene severnej veže kostola (Hrašková a kol. 2001, 283, 287).

Archeologický výskum okrem toho odkryl pozdĺž severnej fasády kostola minimálne šesť murovaných hrobiek (obr. 2–3, 4). Vyhotované boli buď z plochých kamenných pieskovcových platní (ca 40–35 × 25–35 × 15–16 cm), alebo zo spomínaných plevových tehál, ktoré boli použité primárne. Veľkosť hrobiek dosahovala maximálne rozmery 2,4 × 0,8 m a situované boli v hĺbke od 0,5 do 1,1 m od súčasného terénu. Niektoré ešte prekryvali pieskovcové platne a neboli zasypané hlinou, takže vytvárali dutý priestor (Hrašková 2000, 9). Viaceré murované hroby na seba bezprostredne nadväzovali a tvorili takmer súvislú „zástavbu“. Najstaršie sa nachádzali pri fasáde kostola a smerom na sever k nim boli postupne pristavované mladšie hroby. Možno si

prítom všimnúť, že pri fasáde sa koncentrovali hrobky z kameňa a vzdialenejšie boli vyhotovené z tehál (obr. 5). To zrejme naznačuje istú etapizáciu v používaní stavebného materiálu na lokalite. Vzhľadom na absenciu iných datovacích prostriedkov autori výskumu datovali hrobky na základe použitých plevových tehál, vo všeobecnosti do románskeho obdobia (Hrašková a kol. 2001, 293–295).

V súvislosti so stavebným vývojom kláštora stojí za zmienku aj nájdený gotický architektonický článok (ľavá stojka okna alebo portálu), ktorý dokladá isté stavebné aktivity v opätstve aj v tomto období (Hrašková a kol. 2001, 292). Z objektu kláštora okrem toho pochádza aj pozoruhodný nález pútnického suveníru, kostenej plastiky (v. 7,4 cm) sv. Jakuba Staršieho zo Santiaga de Compostela, datovanej do 15. storočia. Nájdená mala byť v roku 1880 pri kopaní bližšie nešpecifikovaného domu pri kostole v Rimavských Janovciach (Botoš 2012, 55; Slivka 1998, 313–314, obr. 3).

Metodika geofyzikálneho prieskumu

Na základe známych poznatkov sme naše geofyzikálne meranie s cieľom lokalizovať a identifikovať objekt zaniknutého konventu realizovali na ploche severne od kostola, t. j. na



Obr. 6. Rimavské Janovce. Výsledky merania GPR. Hĺbková úroveň rezu 0,4 m.

Abb. 6. Rimavské Janovce. Ergebnisse der GPR-Messung. Tiefenniveau des Schnitts 0,4 m.

parcele č. 61. Okrem toho sme uskutočnili meranie menšieho rozsahu aj na priliehajúcej parcele č. 59. To sme však nemohli rozvinúť v požadovanej miere pre prekážky na ploche (obr. 6–8). Predpokladaný, ako aj potvrdený rozsah kláštora si žiadal uskutočniť merania aj ďalej smerom na sever, na parcele č. 57. Pre náletovú zeleň v týchto miestach to už, žiaľ, nebolo možné.

Významným faktorom ovplyvňujúcim výsledky merania je aj skutočnosť, že terén okolo kostola v šírke 5 až 7 m bol minimálne zo severnej strany koncom 70-tych rokov znížený, čím vznikla pomerne výrazná terénna vlna (Hrašková 2000, 2). V dôsledku toho sa prítomnosť zvyškov kláštorných architekúr prejavuje v južnej časti meranej plochy skôr a v severnej až vo väčších hĺbkach. Tento „fázový“ posun možno odhadnúť na ca 70–80 cm.

Okrem objektu zaniknutého kláštora v exteriéri sme geofyzikálne preskúmali aj interiér kostola (obr. 9). Skúmaná bola plocha chóru a predná časť lode pred triumfálnym oblúkom, nakoľko to umožňoval mobiliár kostola. Pozdĺžny priestor medzi lavicami v strede lode kostola zameraný nebol, keďže sa pri testovacom prieskume javil sterilne, bez príznakov anomálií.

Zvolenou metódou geofyzikálneho prieskumu bola vzhľadom na povahu a hĺbku uloženia očakávaných objektov metóda georadar (GPR). Táto metóda využíva radarové vlny na identifikáciu podpovrchových objektov. Keď vlna narazí na rozhranie vrstiev, ktoré majú rozdielne dielektrické parametre, časť energie sa odrazí späť a zvyšok pokračuje v šírení v danom prostredí. Odrazená energia sa zaznamenáva a zobrazuje vo forme časového priebehu, kde možno vidieť amplitúdy a čas prechodu cez jednotlivé vrstvy. Na základe parametrov zaznamenávaných odrazených vln (veľkosť a frekvencia, časový posun medzi ich vyslaním a prijatím) sa získavajú informácie o stave diagnostikovaného prostredia.

Geofyzikálne merania boli realizované sústavou profilových meraní pomocou aparatúry GSSI SIR 3000, ktorá bola vybavená meracou anténou s centrálnou frekvenciou 400 MHz. Použitá anténa zabezpečuje optimálny maximálny hĺbkový dosah (2–4 m) a rozlíšenie na identifikáciu podpovrchových archeologických objektov. Merania boli rozčlenené na šesť samostatných plôch, pričom na každej z nich bol použitý rovnaký rozstup medzi jednotlivými meracími profilmi 0,3 m a hustota vzorkovania pozdĺž profilov bola stanovená na hodnotu 0,02 m. Následne bola každá meracia plocha zameraná pomocou diferenciálneho GNSS zariadenia Trimble GeoXR, ktoré pri využívaní korekcií v reálnom čase dosahuje presnosť merania v teréne na úrovni ca 1–2 cm.

Namerané údaje boli spracované pomocou softvéru ReflexW 8 (Sandmeier 2016). Hlavnými krokmi vyhodnotenia georadarových údajov bolo nastavenie lokálnej geometrie meracích profilov, softvérové zosilnenie signálu, korekcia prvého nasadenia signálu a filtrácia nežiaducich častí signálu. Takto upravené meracie profily boli následne zlúčené do výsledného 3D súboru, umožňujúceho generovanie časových rezov, ktoré boli následne prepočítané do formy hĺbkových rezov. Na prepočet časových rezov do formy hĺbkových rezov bola použitá konštantná konverzná rýchlosť šírenia radarových vln v prostredí 0,11 m/ns, stanovená metódou adaptácie odrazových hyperbol.

Deskripcia a interpretačný potenciál geofyzikálne nameraných anomálií

Inžinierske siete

Geofyzikálnym meraním sme zachytili viacero vetiev inžinierskych sietí. Pri ich identifikácii nám pomohol predchádzajúci archeologický výskum, ktorý ich čiastočne odkryl a lokalizoval (obr. 3–5). Ide predovšetkým o 30 m dlhú vetvu drenáže z keramického potrubia A3, prebiehajúcej paralelne pozdĺž kostola (obr. 6–9). Potrubie prechádza vo vzdialenosti ca 4 m od fasády a pri severnej veži kostola sa mierne vyhyba severným smerom. Na potrubie A3 sa kolmo smerom od kostola napájajú tri vetvy A11, A12, A20, odvádzajúce dažďovú vodu zo zvodových odkvapov (obr. 7–8). Tie boli v minulosti (druhá polovica 20. storočia) zvedené pod zem do betónových nádržíek. V súčasnosti sú však výpuste nevhodne vyvedené nad úroveň terénu a odkvapová voda voľne steká k základom kostola. Ďalšou inžinierskou sieťou je anomália A2, prebiehajúca pozdĺž kostola, ktorá sa na západnom konci napája na drenáž A11 (obr. 6–7). Ide

Anomália	Tvar	Dĺžka (m)	Šírka (m)	Hĺbka min (m)	Hĺbka max (m)	Interpretácia
A1	obdĺžnik	5,7; 4,6	0,8	0,3	0,6	sakristia
A2	lína	8,2	0,6	0,4	0,6	inžinierske siete (plastové potrubie)
A3	lína	30	0,6	0,7	0,9	inžinierske siete – keramické potrubie
A4	lína	5,3	0,8	0,2	0,6	ambit – južné krídlo?
A5	amorfný	9	3	0,3	2,2	murované hrobky?
A6	lína	3,6	1,1	0,1	1,1	ohradný múr kláštora?
A7	lína	9,4	1,4	0,4	1,6	západný trakt kláštora – obvodový múr
A8	lína	12,7	1,2	0,2	1,5	západný trakt kláštora – obvodový múr
A9	lína	15,2	0,8	0,3	1,5	východný trakt kláštora – obvodový múr
A10	lína	3,8	0,9	0,3	1	východný trakt kláštora – priečka
A11	lína	3,3	0,6	0,5	0,9	inžinierske siete – keramické potrubie
A12	lína	0,6	0,3	0,7	0,9	inžinierske siete
A13	lína	3,8	0,8	0,7	1,3	východný trakt kláštora – priečka
A14	lína	7,5	0,6	0,9	1,3	ambit – východné krídlo
A15	lína	5	0,7	0,8	1,3	inžinierske siete?
A16	lína	1,2	1	0,1	0,8	inžinierske siete / architektúra?
A17	bod	1	0,8?	0,8	1,2	východný trakt kláštora – priečka?
A18	bod	1	0,8	0,8	1,5	inžinierske siete ?
A19	amorfný	5	2	0,8	1,4	stavebná deštrukcia, torzá ambitu severného krídla?
A20	lína	1,2	0,6	0,3	1?	inžinierske siete – keramické potrubie
A21	lína	9,2	0,8	0,3	0,5	inžinierske siete?
A22	prerušovaná línia	9	0,6	0,9	1,3	ambit – západné krídlo?

Tab. 1. Deskripcia a interpretácia geofyzikálne nameraných anomálií.

Tab. 1. Beschreibung und Interpretation der geophysikalisch gemessenen Anomalien.

o dve rúry, ktoré boli v týchto miestach odkryté pri archeologickom výskume (obr. 4). Jedna vetva, ako už bolo spomenuté, sa napája na A11, druhá vetva pokračovala ďalej na západ (obr. 3), pričom náznak jej priebehu možno sledovať v rámci veľkej anomálie A5 (obr. 7). Úsek vetvy priamo za A11 je ale prerušený, keďže tu bolo potrubie odstránené počas archeologického výskumu (obr. 5). Za prejav bližšie neznámej inžinierskej siete možno pravdepodobne označiť aj 80 cm širokú líniou anomáliu A21, pretínajúcu múr A7 (pozri nižšie) na západnom okraji meranej plochy (obr. 6). Na opačnej, východnej strane zacytená anomália A15 (obr. 8) pravdepodobne predstavuje elektrickú prípojku pre exteriérové osvetlenie kostola osadené v týchto miestach. O inžinierske siete by mohli ísť aj v prípade bodových anomálií A16 a A18 (obr. 6–7), situovaných pri severnej a západnej stene severnej veže kostola. Pre ich interpretáciu však nedisponujeme bližšou oporou či indíciou.



Obr. 7. Rimavské Janovce. Výsledky merania GPR. Hĺbková úroveň rezu 0,6 m.
 Abb. 7. Rimavské Janovce. Ergebnisse der GPR-Messung. Tiefenniveau des Schnitts 0,6 m.

Sakristia

Pri západnom konci severnej fasády kostola geofyzikálne meranie zachytilo obdĺžnikovitú anomáliu A1, priliehajúcu v pravom uhle (obr. 6). Objekt má vonkajšie rozmery $5,7 \times 4,6$ m (od fasády kostola) a prejavuje sa od hĺbky ca 0,35 až 0,65 m od povrchu terénu. Anomáliu môžeme na základe polohy stotožniť so základovým murivom zachyteným počas archeologického výskumu (obr. 2, 4), ktoré smerovalo k odtlačku strechy na severnej fasáde kostola (obr. 1). Autori archeologického výskumu ho interpretovali ako zvyšky východného krídla kláštora. Z obrazu získaného geofyzikálnym prieskumom však vidíme, že východný trakt kláštora (A9, pozri nižšie) bol situovaný o 2 m východnejšie (obr. 7, 10). Z merania zároveň vyplýva, že obidva objekty nemohli stáť súčasne, keďže sa čiastočne priestorovo prekrývajú. Nakoľko objekt A1 ďalej nepokračuje smerom na sever, možno usudzovať, že ide pravdepodobne o zaniknutú sakristiu. Postavená musela byť až niekedy po zániku kláštora, najskôr v polovici 18. storočia, kedy sú doložené prvé rekonštrukčné práce na chátrajúcom kostole. Objekt s interiérom bol poškodený najneskôr pri požiari v roku 1857, čo dokladajú výrazné stopy ohňa na severnej fasáde kostola. Sakristiu, ako už bolo spomenuté, zachytáva aj skica poškodeného a vyhoreného kostola od F. F. Rómera

(1875). K zániku objektu zrejme došlo pri reštauračných prácach na kostole v rokoch 1875–1876, kedy ho rozobrali po základy. V ďalšom období už o existencii sakristie nenachádzame stopy.

Murované hrobky

V priestore vymedzenom na západe severnou vežou kostola a na východe novovekou sakristiou (A1) geofyzikálny prieskum zachytil koncentráciu anomálií A5 v dĺžke 9 m a šírke do ca 4,5 m od kostola (obr. 7–8). Anomália sa črtá už od hĺbky 0,3 m, v hĺbke 0,5 m miestami v náznakoch vytvára úzke líniové útvary a od ca 1 m sa zlieva do takmer súvislej plochy, ktorá sa takto prejavuje až do hĺbky 2,2 m. V rovnakom priestore boli počas archeologického výskumu odkryté vyššie opísané murované hrobky (obr. 2–3, 5) z plevových tehál a pieskovcových platní, zahĺbených do úrovne ca 0,5 m až 1,1 m. Niektoré z nich mali zachované aj prekrytie a vytvárali dutý priestor. Postupný prechod anomálie do takmer súvislej plochy by mohol byť prejavom prítomnosti dutých priestorov. Vzhľadom na uvedené usudzujeme, že nameraná anomália A5 pravdepodobne zachytáva rozsah týchto murovaných hrobiek. Archeologický výskum všetky zachytené exempláre datoval do románskeho obdobia. Je tak možné, že anomália lokalizuje pohreby prvých generácií mníchov, medzi nimi istotne aj opátov, ktorým boli nákladne murované hrobky prednostne rezervované.

Kláštor

Hlavným cieľom geofyzikálneho prieskumu bola lokalizácia a rozpoznanie kláštornej dispozície. Ako západné krídlo kláštera sme mohli identifikovať dve výrazné líniové anomálie A7 a A8, pripájajúce sa k severnej veži kostola (obr. 6–8, 10). Anomálie sa v severnej časti parcely, kde je lepšie zachovaný terén, prejavovali už od hĺbky ca 0,2–0,4 m až po úroveň 1,5 m. Zachytené múry vykazujú šírku 1,2–1,4 m a môžeme ich sledovať v dĺžke 12,7 m. Vnútornú šírku západného krídla tak vieme stanoviť na ca 6,2 m. Z dispozičného hľadiska východný obvodový múr A8 lícuje s východnou stenou veže kostola. Západný múr A7 sa ale prekvapivo nenapája na vežu, ale na kolmo orientovanú anomáliu A6, pravdepodobne murivo vybiehajúce v línii so severnou stenou veže (obr. 6–8, 10). Z týchto väzieb vidno, že západné krídlo kláštera bolo postavené až po dokončení kostola a postavení múra A6. Ten sa prejavuje už 0,1 m pod povrchom a sledovať ho možno do hĺbky 1,1 m. Široký je ca 1,1 m a zachytený bol v dĺžke 3,6 m. Na základe krátkeho preskúmaného úseku možno len ťažko interpretovať jeho funkciu. V prípade, že by nemal pendant, možno hypoteticky uvažovať o ohradnom múre. Existenciu ohradenia pri kláštore spomína napríklad F. F. Rómer (pozri vyššie). Naopak, istým náznakom pendantu by mohla byť anomália A16 (obr. 6–8, 10). Tá vyказuje podobné parametre ako A6, prejavuje sa od hĺbky 0,1 m až po úroveň 0,8 m a je široká 1 m. Jej priebeh smerom na západ je však po 1,2 m prerušený. V hĺbke 1 m sa ale potenciálne črtá jej pokračovanie, smerujúce už mimo preskúmanej plochy. Ťažko povedať, či by to mohlo naznačovať existenciu nejakého objektu pri západnej stene severnej veže kostola. Pre malý rozsah geofyzikálne preskúmanej plochy v týchto miestach nemožno dospieť k spoľahlivejším záverom.

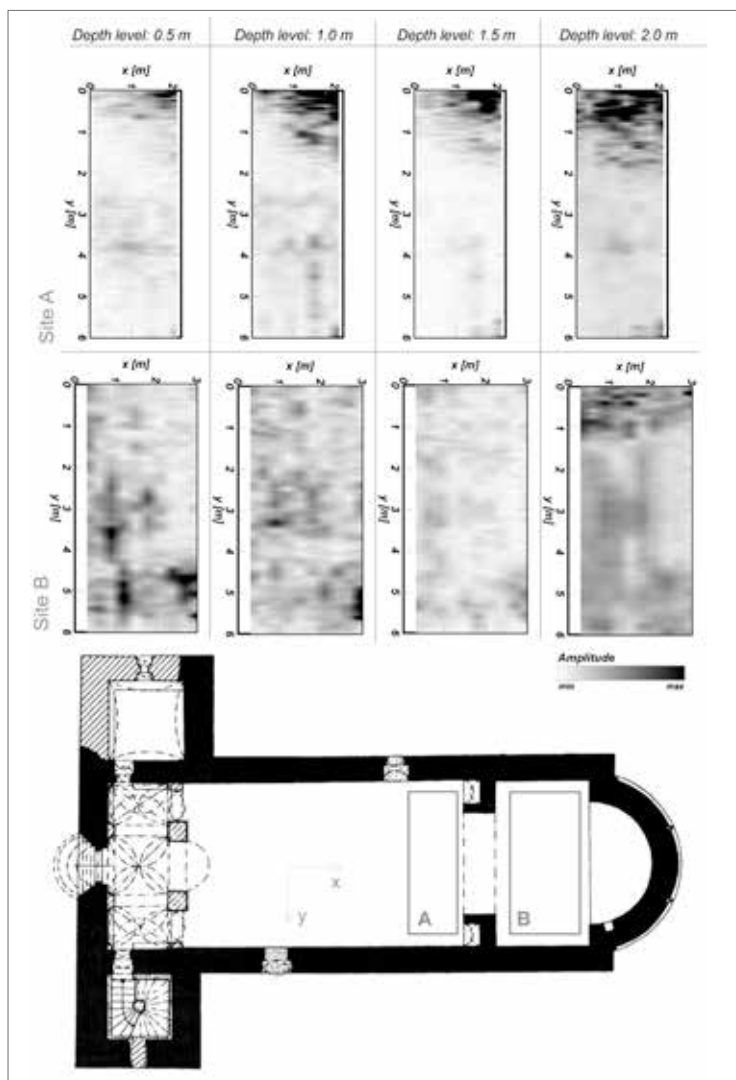
V súvislosti so západným traktom kláštera je dôležitá identifikácia portálu na poschodí v severnej stene veže počas stavebno-historického výskumu (obr. 1). Z geofyzikálnych meraní vyplývajúca výstavba kláštera až po istom časovom odstupe po dokončení kostola naznačuje, že portál mohol byť osadený až sekundárne. V prospech toho by hovoril aj jeho záklenok, vyhotovený na rozdiel od ostatných portálov z tehál (Hrašková a kol. 2001, 283). Portál taktiež indikuje, že západné krídlo malo nadzemné podlažie, v súlade s čím sa javia aj múry A7 a A8, vykazujúce úctyhodnú šírku 1,2 až 1,4 m. Z merania okrem toho možno vyčítať, že na zachytenom úseku západný trakt nevyказuje žiadnu vnútornú priečku, takže západné krídlo zaberala miestnosť s minimálnou plochou 70 m². To zodpovedá rádoým stavebným zvyklostiam obvykle situujúcim do tohto priestoru väčšie skladové priestory, niekedy podpivničené.⁹

⁹ Napríklad v benediktínskom kláštore v Košiciach-Krásnej bol tento priestor podpivničený s vnútornými rozmermi 5 × 9,8 m (49 m²; Polla 1986, 88, obr. 41).



Obr. 8. Rimavské Janovce. Výsledky merania GPR. Hĺbková úroveň rezu 1 m.
 Abb. 8. Rimavské Janovce. Ergebnisse der GPR-Messung. Tiefenniveau des Schnitts 1 m.

Z východného krídla kláštora bola identifikovaná len západná obvodová stena. Stotožňujeme ju s líniovou anomáliou A9, zachytenou v dĺžke 15,2 m (obr. 6–8, 10). Črtá sa podobne ako múry západného traktu od hĺbky ca 0,3 m až do 1,5 m. Na rozdiel od nich má však menej výrazný prejav so šírkou len 0,8 m, čo by mohlo naznačovať, že východné krídlo bolo len jednopodlažné. Západný obvodový múr východného krídla bol zrejme rozobraný až po základ a bude ho možné lokalizovať až archeologickým výskumom. Geofyzikálnym prieskumom sa okrem toho podarilo identifikovať tri vnútorné priečky východného traktu: A10, A13 a A17 (obr. 6–8, 10). V severnej časti parcely situované priečky A13 a A17 sa prejavovali od hĺbky ca 0,7 m a siahali až do úrovne 1,2 m. Priečka A10, situovaná bližšie pri kostole, kde bol terén v minulosti znížený, sa ukazovala už od 0,3 m a siahala podobne po úroveň ca 1,1 m. Priečky vykazujú rovnakú šírku 0,8–0,9 m. Sledovať sa ich podarilo v maximálnej dĺžke 3,8 m. Na ich základe môžeme vo východnom krídle kláštora predpokladať štyri miestnosti. Prvá (počítaná od fasády kostola) bola dlhá 5,2 m, druhá a tretia zhodne po 3,5 m. Rovnaký rozmer tretej miestnosti naznačuje, že v prípade anomálie A17, zachytenej len z okraja, naozaj môže ísť o vnútornú priečku. Dĺžku štvrtej miestnosti už nepoznáme.



Obr. 9. Rimavské Janovce. Výsledky merania GPR v interiéri kostola v chóre a pred triumfálnym oblúkom. Hĺbková úroveň rezov 0,5 m; 1 m; 1,5 m a 2 m.

Abb. 9. Rimavské Janovce. Ergebnisse der GPR-Messung im Kircheninnern, im Chorraum und vor dem Triumphbogen. Tiefenniveau der Schitte 0,5 m; 1 m; 1,5 m und 2 m.

Severné krídlo kláštora, resp. niektorú z jeho častí, sa nám nepodarilo identifikovať. Je pravdepodobné, že mohlo zasahovať ďalej na sever, mimo meranej plochy, na parcelu č. 57.

Prieskumom sa podarilo čiastočne identifikovať aj kláštorný ambit. Najlepšie sa zachovalo východné krídlo krížovej chodby, ktorú možno stotožniť s anomáliou A14 (obr. 8, 10). Tá sa prejavuje v hĺbke 0,9 m až 1,4 m od úrovne terénu. Murivo je hrubé 60 cm a zreteľne ho možno sledovať v dĺžke 7,5 m, pričom na južnom konci je jeho prejav zreteľne ukončený, ale na severnom sa stráca v koncentrácii viacerých amorfných anomálií. Šírku krížovej chodby od východného krídla kláštora tak možno stanoviť na ca 2,8 m.

Stopy po západnom krídle ambitu nemožno takmer vôbec identifikovať. V zodpovedajúcej polohe, vo vzdialenosti 2,1 m od západného krídla (A8), sa črtá len slabá, výrazne prerušovaná línia A22, viditeľná v hĺbke 0,9 m až 1,3 m (obr. 8, 10). Vzhľadom na jej paralelnú orientáciu so západným traktom a analogické rozmery ako pri východnej krížovej chodbe možno hypoteticky uvažovať, že ide o prejav západnej vetvy ambitu. Túto hypotézu môže ale bližšie overiť až archeologický výskum.

Na severnú vetvu ambitu by mohol poukazovať zhluk amorfných bodových anomálií A19, črtajúci sa v severnej časti parcely (obr. 8). Ojedinele sa prejavujú už od hĺbky 0,4 m a najvýraznejšie zoskupenie vytvárajú v hĺbke 1 až 1,4 m. Žiadna z nich, žiaľ, netvorí spoľahlivejšie interpretovateľnú líniu. Opakovane musíme konštatovať, že istotu tu môže priniesť až archeologický výskum.

Osobitný problém predstavuje južné krídlo krížovej chodby. Počas archeologického výskumu bol 4,2 m severne od fasády kostola odkrytý malý, z kameňa murovaný objekt (0,84 × 0,88 m), osadený v hĺbke do 0,7 m (obr. 2–3). Autori výskumu ho interpretovali ako pätku pilieru južnej vetvy ambitu, ktorú si predstavovali ako arkádovú chodbu. Upozorňovali pritom na atypicky veľkú šírku predpokladanej chodby (Hrašková a kol. 2001, 287).

Odlíšny pohľad na južnú vetvu ambitu ponúkol zachytením líniovej anomálie A4 geofyzikálny prieskum (obr. 6–7). Anomália sa prejavuje v hĺbke 0,25 až 0,6 m, pričom je situovaná práve na terénnom zlome, ktorý vznikol umelým znížením terénu pri kostole. Línia je čitateľná v dĺžke 5,3 m a vykazuje šírku 0,8 m. Vzhľadom na to, že sa východná, najlepšie zachovaná vetva ambitu prejavuje taktiež ako súvislá línia (A14) a na južnom konci je ukončená blízko priebehu anomálie A4, ako aj opodstatnený predpoklad, že kláštor bol postavený z tehál, nie z kameňa ako odkrytý murovaný pilier, považujeme anomáliu A4 za pravdepodobnejšieho kandidáta pre južnú vetvu ambitu. Za tohto predpokladu by šírka južnej chodby, definovaná anomáliou A4 a odkrytým pilierom, bola ca 2,3 m (obr. 10).

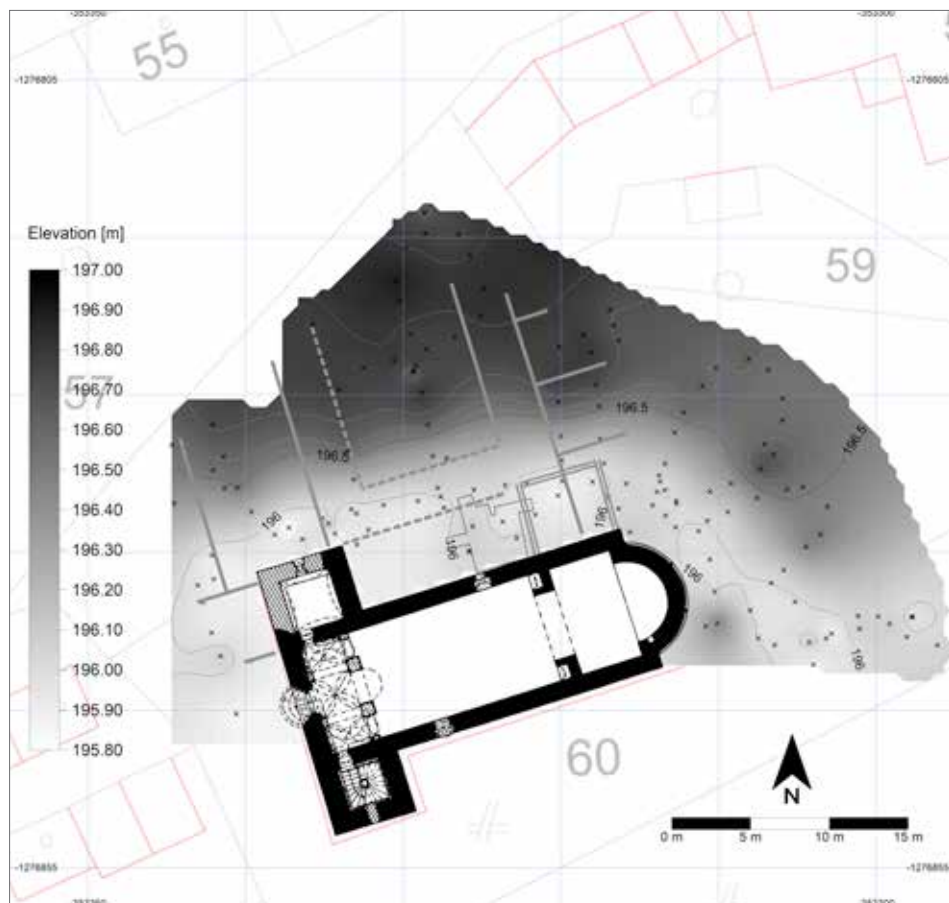
Pri identifikácii južnej vetvy ambitu s anomáliou A4 však vzniká otázka, akú funkciu mala 4 m široká plocha s murovanými hrobkami (A5), vymedzená odkrytým pilierom. Domnievame sa, že takto črtajúca sa dispozícia by mohla naznačovať, že pri výstavbe kláštora a ambitu sa už perspektívne plánovalo s rozšírením jednolodového kostola na trojlodovú baziliku, typickú pre kláštory. V dôsledku toho by sa priestor s hrobkami ocitol v interiéri kostola a 6,5 m ďaleko odsadený priebeh južného ambitu (A4) od fasády kostola by následne už vytváral chodbu so štandardnou šírkou. K rozšíreniu kostola v Janovciach však už nedošlo, v dôsledku čoho sa javí, akoby mal kláštor atypicky širokú a navyše zdvojenú južnú vetvu krížovej chodby (obr. 10).

Takýto, resp. podobný scenár sa črtá aj v benediktínskom kláštore v Káne (Gyürky 1996). Ten vykazuje s Rimavskými Janovcami analógie vo viacerých ohľadoch.¹⁰ Pôvodný jednotraktový kláštor tu nebol pristavaný priamo k fasáde staršieho kostola, ale situovaný s odstupom, zodpovedajúcom šírke veže vystupujúcej z pôdorysu kostola. To, že išlo o premyslené odsadenie kláštornej budovy, indikuje aj fakt, že pôvodne jednolodový kostol bol rozšírený o severnú loď, a to dokonca až v neskoršej fáze, po výstavbe prvej kláštornej budovy. Možno tak oprávnene predpokladať, že už od začiatku bola konečným cieľom výstavba trojlodovej baziliky, a teda aj rozšírenie kostola o južnú loď, pre ktorú bolo potrebné ponechať voľný priestor pri výstavbe budovy kláštora. Ku konštrukcii južnej lode v Káne však už nedošlo a takisto tu nebol nakoniec vybudovaný ani ambit. Ich výstavba bola ale zrejme len otázkou času a dostupných prostriedkov. Okrem toho stojí za zmienku aj skutočnosť, že v rozšírenej severnej lodi kostola v Káne bola odkrytá murovaná hrobka.¹¹

Domnievame sa, že v Rimavských Janovciach by atypicky široká a akoby zdvojená južná vetva krížovej chodby mohla naznačovať nakoniec neuskutočený plán na rozšírenie

¹⁰ Kostoly majú podobný pôdorys, tvorí ich jednolodová stavba s apsidou a na západe s dvojicou veží. V interiéri možno sledovať taktiež vyčlenenie mnišského chóru na východe a empory na západe. Obidve benediktínske stavby predstavujú šľachtické fundácie, ktoré vznikajú v podobnom období, pravdepodobne v druhej polovici 12. storočia. Ďalšie analogické jednolodové benediktínske kostoly s dvojicou veží poznáme aj zo Bzoviku a Tereske, ale aj z premonštrátskej Bine (Pomfýová 2015, 745).

¹¹ Ďalšie hrobky na lokalite sa koncentrovali už len v interiéri staršej budovy východného traktu kláštora.



Obr. 10. Rimavské Janovce. Výškopis geofyzikálne skúmaného terénu s vyznačenou pravdepodobnou polohou zaniknutého kláštora a novovekej sakristie (zdvojená línia).

Abb. 10. Rimavské Janovce. Höhenprofil des geophysikalisch untersuchten Geländes mit eingezeichnete wahrscheinlicher Lage des verschwundenen Klosters und der neuzeitlichen Sakristei (doppelte Linie).

jednoduchého kostola na trojlodovú baziliku. Túto hypotézu však môže definitívne verifikovať až archeologický výskum.

Kostol

Okrem exteriéru sme geofyzikálne skúmali aj interiér kostola. Na ploche A pred triumfálnym oblúkom sa v severovýchodnom nároží kostola v hĺbke 1 až 2 m črtá anomália, široká necelý meter a dlhá do dvoch metrov (obr. 9). Orientovaná je paralelne s hlavnou osou kostola a prilieha tesne k jeho severnému obvodovému múru. Vzhľadom na situovanie, orientáciu a rozmery anomálie by potenciálne mohlo ísť o menšiu murovanú kryptu, resp. hrobku. Na ploche B v priestore chóru bolo možné identifikovať v hĺbke ca 0,5 m anomálie vytvárajúce úzke líniové útvary (obr. 9). Hypoteticky by mohlo ísť o elektrické rozvody, súvisiace v súčasnosti s tu fungujúcou liturgickou prevádzkou. Priestor medzi lavicami v strede lode kostola nebol zaznamenaný, nakoľko sa pri testovacom meraní javil sterilne. Geofyzikálne merania a prieskum v interiéri kostola tak predbežne vylúčili prítomnosť iných starších architektúr.

Záver

Geofyzikálny prieskum Kostola sv. Jána Krstiteľa a priláhlych parciel priniesol viacero nových a prekvapivých poznatkov. Umožnil presne lokalizovať objekt dosiaľ prakticky neznámeho kláštora a do väčšej miery identifikovať jeho pôdorysnú dispozíciu. Kláštor bol dodatočne pristavaný ku kostolu zo severnej strany. Tvorilo ho charakteristické kvadrum, aj keď severný trakt sa zatiaľ nepodarilo definovať. Zasahoval totiž na vedľajšie parcely (č. 57 a 59), ktoré, žiaľ, neboli prístupné pre merania kvôli náletovej zeleni. Najlepšie bolo zachytené západné krídlo kláštora v dĺžke takmer 13 m, pristavané k severnej veži kostola a široké 6,2 m. V danom úseku ho tvorila len jedna miestnosť, pri ktorej možno uvažovať, vzhľadom na tradičnú monastickú schému, najmä o funkcii skladu či dielne. Západný trakt bol zrejme dvojpodlažný objekt, čo naznačil už stavebno-historický výskum nálezom zamurovaného vstupu na poschodí severnej veže. V prospech toho hovoria aj masívne sa javiace zachytené základy západného krídla, široké až 1,4 m. Východný trakt bol pristavaný k východnému okraju kostola. Zachytený bol v dĺžke 16 m, jeho šírku sa však nepodarilo zistiť. Interiér krídla členili tri priečky na minimálne štyri miestnosti. Do úvahy tu prichádzajú najmä sakristia, kapitulná sieň či *auditorium*, t. j. denná pracovná miestnosť mníchov. Subtílnejšie sa prejavujúce murivo východného krídla so šírkou okolo 0,8 m môže naznačovať, že išlo len o prízemnú stavbu. Geofyzikálne merania okrem toho doložili aj existenciu ambitu. Najlepšie sa zachovala východná krížová chodba so šírkou 2,8 m. Severnú chodbu sa nepodarilo identifikovať a o priebehu západnej možno uvažovať len na základe slabých náznakov (šírka 2,1 m). Špecifický problém predstavuje situovanie južnej vetvy ambitu, ktorá sa črtá až vo vzdialenosti 6,5 m od fasády kostola. Vysvetlením tohto atypicky veľkého odstupu by mohol byť priestor severne od kostola, ktorý podľa zistení z archeologického výskumu zrejme tvorila až 4,2 m široká chodba, vymedzená arkádou osadenou na pilieroch. V rámci nej boli počas archeologického výskumu zistené murované, pravdepodobne románske hrobky. Ich prítomnosť potvrdil aj geofyzikálny prieskum, pričom celkový rozsah hrobiek sa črtá v uvedenej šírke medzi východným traktom kláštora a severnou vežou kostola. Možno hypoteticky predpokladať, že tento priestor slúžiaci na pochovávanie prvých generácií mníchov, určite aj opátov, by sa pri potenciálne plánovanej, ale nakoniec neuskutočnenej prestavbe jednoloďového kostola na typickú kláštorňú trojloďovú baziliku stal súčasťou jej severnej lode. Následne by južná vetva ambitu tvorila už chodbu so štandardnou šírkou ca 2,3 m. Analogický stavebný vývoj sa pritom črtá aj v benediktínskom kláštore v Káne, podobnom vo viacerých ohľadoch. Postulovanú hypotézu o kreovaní južnej vetvy krížovej chodby a potenciálne plánovanom rozšírení kostola na baziliku musí overiť archeologický výskum. Na základe uskutočnených meraní si možno vytvoriť aj celkový obraz o rozsahu opátstva. Jeho dĺžka v západo-východnom smere sa dá odhadovať na ca 27 m. Ide o zaujímavý parameter, s akým sa stretávame aj v benediktínskom kláštore v Ludaniciach (25,5 m; Hanuš–Kušnirák 2014, 166), v Košiciach-Krásnej (25 × 32 m; Polla 1986, 79) alebo v spomínanej Káne (30 × 30 m; Gyürky 1996). Možno sa tu črtá do istej miery typizovaný prístup vo výstavbe benediktínskych domov, i keď s rôznymi špecifikami. Náš výskum okrem toho naznačil prítomnosť murovaných konštrukcií aj pred západnou fasádou kostola. Tie boli čiastočne využité aj pri výstavbe západného traktu kláštora. Ich funkciu však nemožno bližšie interpretovať pre malú preskúmanú plochu. Geofyzikálne merania boli uskutočnené aj v interiéri kostola. Naznačili tu potenciálnu prítomnosť menšej krypty či hrobky v severovýchodnom nároží pred triumfálnym oblúkom. Pri severnej fasáde kostola bola tiež identifikovaná novoveká sakristia, postavená po zániku kláštorňých budov. Fungovala pravdepodobne medzi polovicou 18. a 19. storočia. Predchádzajúci archeologický výskum ju pritom nesprávne stotožňoval s objektom východného krídla kláštora. Geofyzikálne merania na mieste zaniknutého kláštora lokalizovali aj priebeh viacerých vetiev inžinierskych sietí narušujúcich historický terén. Ten by vzhľadom na niveletu prahu severného portálu kostola mohol byť v severnej časti parcely č. 60 zachovaný aj v nadzemnej úrovni architektúry.

Pramene a literatúra

- BÁLINT, I., 1944: Gömör megye. II. Budapest.
- BOTOŠ, A., 2012: Kostená plastika sv. Jakuba Staršieho, Rimavské Janovce. In: Klenotnica Gemersko-malohontského múzea v Rimavskej Sobote (Bodorová, O. a kol.), 55. Rimavská Sobota.
- BUDAY, P., 2012: František Florián Rómer, Monument revue 1, č. 2, 40–42.
- GÜNTHEROVÁ, A. a kol., 1969: Súpis pamiatok na Slovensku 3. Bratislava.
- GYÜRKY, H. K., 1996: A Buda melletti kánai apátság feltárása. Budapest.
- HANUŠ, M., 2015: Archeologický výskum Kostola sv. Egídia v Hronskom Beňadiku – Die archäologische Grabung an der St. Ägidiuskirche in Hronský Beňadik, AH 40, 221–245.
- HANUŠ, M.–KUŠNIRÁK, D., 2014: Podoba benediktínskeho Kláštora sv. Kozmu a Damiána v Ludaniciach na základe archeologického a geofyzikálneho výskumu, SZ AÚ SAV 56, 155–168.
- HERVAY, F. L., 2001: A Bencések és apátságok története a középkori Magyarországon. Történeti katalógus. In: Paradisum plantavit. Bencés monostorok a középkori Magyarországon (Takács, I., ed.). Pannonhalma.
- HRAŠKOVÁ, E.–ŠIMKOVIC, M., 2000: Nálezová správa. Rimavské Janovce. Kostol sv. Jána Krstiteľa a zaniknutý kláštor benediktínov, rkp. uložen v Archíve KPÚ Banská Bystrica.
- 2000a: Zisťovací archeologický výskum zaniknutého kláštora v Rimavských Janovciach. In: AVANS 1999, 49–50. Nitra.
- HRAŠKOVÁ, E. a kol., 2001: Hrašková, E.–Kürthy, L.–Ragač, R.–Šimkovic, M., Pamiatkový prieskum a zisťovací archeologický výskum kostola a zaniknutého benediktínskeho kláštora v Rimavských Janovciach – Denkmal- und archäologische Erforschung der Kirche und des untergegangenen Benediktinerklosters in Rimavské Janovce, AH 26, 279–298.
- KARÁCSONYI, J.–BOROVSKÝ, S., 1903: Registrum Varadiense examinum ferri candentis ordine chronologico digestum descripta effigie editionis a. 1550 illustratum. Budapest.
- KARASOVÁ, Z., 1997: Opát z Rimavských Janoviec, Historická revue 8, č. 2, 24–25.
- KRESÁNEK, P. a kol., 2009: Slovensko. Ilustrovaná encyklopédia pamiatok. Bratislava.
- KUŠNIEROVÁ, E., 2013: Románsky kostol v Rimavských Janovciach – nasledovanihodný príklad pamiatkovej obnovy. In: Gemer-Malohont 8–9. Zborník Gemersko-malohontského múzea v Rimavskej Sobote, 216–222. Rimavská Sobota.
- PIVKO, D., 2014: Sivé vulkanické horniny Gemera-Malohontu a ich využitie pri stavbe kostolov. In: Gemer-Malohont 10. Zborník Gemersko-malohontského múzea v Rimavskej Sobote, 30–48. Rimavská Sobota.
- POLLA, B., 1986: Košice – Krásna. K stredovekým dejinám Krásnej nad Hornádom. Košice.
- POMFYOVÁ, B., 2015: Ranostredoveké kláštory na Slovensku: torzálna architektúra – torzálna poznatky – torzálna hypotézy – Frühmittelalterliche Klöster in der Slowakei: torsale Architektur – torsale Erkenntnisse – torsale Hypothesen, AH 40, 733–777.
- ROMHÁNYI, B., 2000: Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon. Budapest.
- RÓMER, F. F., 1875: Az Árpád-korszaki Jánosi-i templom, Vasárnapi ujság, č. 13, 28. marec 1875, 198–199.
- SEDLÁK, V., 2008: Monumenta Vaticana Slovaciae. Tom. I. Rationes collectorum pontificiorum in annis 1332–1337. Trnava – Rím.
- SLIVKA, M., 1998: Stredoveký homo viator (Slovensko vo vzťahu k medzinárodným pútnym miestam) – Der mittelalterliche homo viator. (Die Beziehung der Slowakei zu den internationalen Wallfahrtsorten), AH 23, 303–320.
- 2009: Kostol sv. Štefana kráľa v Bernolákove, Musaica 26, 189–210.
- SOKOLOVSKÝ, L., 1997: Stručné dejiny Malohontu do roku 1803. Martin.
- SÖRÖS, P., 1912: Az elenyészett benczett apátságok. A Pannonhalmi Szent-Benedek-rend története XII/B. Budapest.
- ŠIMKOVIC, M., b. d.: Rímskokatolícky filiálny Kostol sv. Jána Krstiteľa (bývalý benediktínsky). In: Arslexicon – výtvarné umenie na Slovensku (Balážová, B.–Pomfyová, B., edd.). Dostupné z: <http://www.arslexicon.sk/?registre&objekt=rímskokatolícky-filiálny-kostol-sv-jána-krstiteľa-byvalý-benediktínsky>.
- TOGNER, M., 1989: Stredoveká nástenná maľba v Gemeri. Bratislava.

Zusammenfassung

Ergebnisse der geophysikalischen Untersuchung des untergegangenen Benediktinerklosters in Rimavské Janovce

Durch die an der Johannes-der-Täufer-Kirche und auf den daran angrenzenden Parzellen durchgeführte geophysikalische Untersuchung wurde ein bislang unbekanntes verschwundenes

Kloster lokalisiert und dessen Grundriss größtenteils identifiziert. Das Kloster wurde von der Nordseite her an die Kirche angebaut und durch ein charakteristisches Quadrat gebildet. Der Westflügel des Klosters wurde an den Nordturm der Kirche angebaut. Er war 6,2 m breit und wurde von uns über eine Länge von 13 m erfasst. In dem betreffenden Abschnitt bestand er aus nur einer Räumlichkeit. Der Westtrakt war offenbar ein zweistöckiges Objekt, was durch den eingemauerten Eingang im Stockwerk des Nordturms sowie durch die massiv erscheinenden, in einer Breite von bis zu 1,4 m erfassten Fundamente angedeutet wird. Der Osttrakt wurde an den Ostrand der Kirche angebaut. Seine Breite konnte nicht festgestellt werden, die erfasste Länge beträgt 16 m. Der Innenraum des Flügels hatte vier Räumlichkeiten. Das subtiler erscheinende Mauerwerk des Ostflügels (0,8 m) deutet an, dass es sich um einen Erdgeschossbau handeln kann. Durch die geophysikalischen Vermessungen wurde auch die Existenz eines Kreuzganges belegt. Am besten ist der östliche Kreuzgang mit einer Breite von 2,8 m erhalten geblieben. Der nördliche Gang konnte nicht identifiziert werden, und über den Verlauf des westlichen kann nur aufgrund von schwachen Andeutungen spekuliert werden (Breite 2,1 m). Ein spezielles Problem stellt die Lage des südlichen Kreuzgangzweiges dar, der sich in einer Entfernung von 6,5 m von der Kirchenfassade abzeichnet. Eine Erklärung für diesen atypisch großen Abstand könnte der nördlich von der Kirche liegende Raum sein, der gemäß den anhand der archäologischen Grabung gewonnenen Erkenntnissen offenbar einen bis zu 4,2 m breiten, durch eine auf Pfeilern ruhenden Arkade abgegrenzten Gang bildete. In dessen Rahmen wurden bei der archäologischen Grabung gemauerte romanische Grabstätten entdeckt. Ihr Vorhandensein wurde auch durch die geophysikalische Untersuchung bestätigt, wobei sich der Gesamtumfang der Grabstätten in der genannten Breite zwischen dem Osttrakt des Klosters und dem Nordturm der Kirche abzeichnet. Man könnte die Hypothese aufstellen, dass dieser zur Beisetzung der ersten Generationen von Mönchen und sicherlich auch Äbten dienende Raum bei einem potenziell geplanten, letztendlich jedoch nicht realisiertem Umbau der einschiffigen Kirche zu einer typischen dreischiffigen Klosterbasilika dann Teil ihres Nordschiffes geworden war. Anschließend hätte der südliche Zweig des Kreuzganges dann bereits aus einem Gang mit standardmäßiger Breite bestanden (ca. 2,3 m). Eine vergleichbare bauliche Entwicklung zeichnet sich dabei etwa im Benediktinerkloster in Kána bei Buda ab. Die hier postulierte Hypothese muss durch eine archäologische Grabung verifiziert werden. Die Gesamtlänge der Abtei kann in West-Ost-Richtung auf ca. 27 m abgeschätzt werden. Auf ähnliche Parameter stoßen wir auch beim Benediktinerkloster in Ludanice (25,5 m), in Košice-Krásna (25 m) oder im bereits erwähnten Kána (30 m). Durch die Untersuchung wurde außerdem noch das Vorhandensein von bislang nicht näher interpretierbaren Mauerkonstruktionen auch vor der Westfassade der Kirche angedeutet. Die im Kircheninnenraum angestellten geophysikalischen Messungen indizieren eine kleinere Krypta in der nordöstlichen Ecke vor dem Triumphbogen. Daneben wurde an der Nordfassade der Kirche eine neuzeitliche Sakristei identifiziert, die nach dem Verschwinden der Klostergebäude errichtet wurde und wahrscheinlich in der Zeit zwischen Mitte des 18. und dem 19. Jahrhundert in Betrieb war.

Der vorliegende Beitrag ist Dank der Förderung der Agentur VEGA im Rahmen des Förderprojekts Nr. 1/0740/14 entstanden.

Mgr. Martin **Hanuš**, PhD., Pri Kríži 18, SK 841 02 Bratislava, Slovenská republika,
martin.hanus1@gmail.com

Mgr. Dávid **Kušnirák**, PhD., Katedra aplikovanej a environmentálnej geofyziky Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, Mlynská Dolina, SK 842 15 Bratislava, Slovenská republika,
kusnirak@fns.uniba.sk

doc. Michal **Slivka**, Csc., Katedra archeológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, Gondova 2, P.O. BOX 32, SK 814 99 Bratislava, Slovenská republika, *michal.slivka@post.sk*

